

ks. dr hab. Mieczysław Polak, prof. UAM
Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu
Wydział Teologiczny

Recenzja rozprawy doktorskiej

mgr lic. teol. Zofii Szon, *Działalność i repertuar rzymskokatolickich chórów parafialnych w Olsztynie w cyklu roku kościelnego w latach 1945-2018. Studium historyczno-teologiczne*, Olsztyn 2022, napisanej pod kierunkiem ks. dra hab. Sławomira Ropiaka, prof. UWM, przygotowana na zlecenie Rady Naukowej Dyscypliny nauki teologiczne Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie. Dostarczona praca liczy w całości 474 stron wydruku komputerowego.

Wprowadzenie

Jednym z ważnych celów prowadzenia badań naukowych jest refleksja nad dziedzictwem kulturowo-religijnym i wieloaspektowa interpretacja tego dziedzictwa. Polega ona nie tylko na opisanu różnego rodzaju ludzkiej aktywności, ale na uchwyceniu jej genezy, kontekstu historyczno-społecznego, znaczenia i roli w życiu kulturowym i religijnym. W dyscyplinie nauki teologiczne prowadzi się w tym kontekście ponadto refleksję teologiczną, najczęściej teologiczno-pastoralną, mającą za przedmiot badań urzeczywistnianie się Kościoła w kontekście historii. Przedstawiona do recenzji rozprawa doktorska mgr Zofii Szon dobrze wpisuje się w ukazane powyżej założenia badań nad kulturowo-religijnymi fenomenami, zarówno w aspekcie historycznym, jak i teologicznym.

Aspekty merytoryczne dysertacji

Podjęcie przez mgr Zofię Szon badań, których rezultaty zostały zawarte w jej rozprawie doktorskiej wynikało z odkrytego wcześniej braku opracowań, charakteryzujących, dokumentujących i interpretujących teologicznie dziedzictwo kulturowo-religijne chórów parafialnych, działających na terenie miasta Olsztyna w latach 1945-2018. Wieloaspektowa wartość tego dziedzictwa i jego specyfika, związana z uwarunkowaniami i przemianami społeczno-religijnymi oraz zawarte w tym dziedzictwie inspiracje pastoralne dla dalszego rozwoju duszpasterstwa związanego z kulturą muzyczną, określiły specyfikę badań i ich zarówno historyczną, jak i teologiczną optykę.

Autorka nie stawia w pracy jednej, precyzyjnie sformułowanej tezy, którą chce poddać udowodnieniu. Trafnie jednak identyfikuje problem naukowy i przedstawia jego rozwiązanie. Aby dojść do interpretacji teologicznej fenomenu urzeczywistniania się Kościoła podejmuje się jego opisu i przedstawia dokumentację, będącą wynikiem działalności wspólnot parafialnych, a zwłaszcza istniejących w nich chórów. Lektura rozprawy doktorskiej dowodzi, że jej Autorka stawia szczegółowe hipotezy i potrafi je zweryfikować. Należy zatem stwierdzić, że w dysertacji doktorskiej zostały postawione i udowodnione tezy (hipotezy), co pozwala na stwierdzenie, że kluczowy dla oceny pracy

doktorskiej aspekt został spełniony. Powyższa uwaga dotyczy także wyboru tematu rozprawy doktorskiej. Został on nie tylko trafnie wybrany i poprawnie sformułowany, ale przede wszystkim określa problematykę, która ujęta w rozproszonych publikacjach domagała się zebrania, poddania analizie kulturowo-społecznej oraz interpretacji teologiczno-pastoralnej. Warto też podkreślić znaczenie praktyczne tej problematyki, albowiem szeroko rozumiana praktyka liturgicznej kultury muzycznej stanowi ważny aspekt praktycznej (pastoralnej) działalności Kościoła.

Zakres analizy zawartej w rozprawie doktorskiej wyznacza zawsze jej temat. Autorka dysertacji oprócz właściwego tematu określiła w tytule pracy także jej charakter: „studium historyczno-teologiczne”. Co do zasady analizowana praca jest zgodna z tematem określonym jej tytule. Wstęp do pracy w sposób systematyczny wprowadza w jej problematykę i zawiera zasadniczo wszystkie elementy wymagane dla opracowań naukowych danego zagadnienia, takie jak: ogólne wprowadzenie, dotychczasowy stan badań, uzasadnienie i potrzeba podjęcia badań, sformułowanie celu pracy, określenia metod badawczych, sprecyzowanie stosowanych pojęć, prezentacja głównych źródeł pracy. Pierwszy rozdział pracy opisuje uwarunkowania społeczno-polityczne i religijne Olsztyna, które stanowią „tło powojennej działalności chórów parafialnych”. Należy zauważyć, że wieloaspektowe przemiany społeczne i religijne jakie nastąpiły po 1945 roku na tych terenach wpłynęły zasadniczo na działalność, charakter, profil osobowy chórów parafialnych. Autorka w sposób syntetyczny i uporządkowany opisuje najważniejsze z tych przemian, które mają istotny związek z analizowaną przez nią w pracy problematyką.

W analizie działalności chórów parafialnych, która stanowi treść rozdziałów od drugiego do czwartego Autorka przyjmuje następującą strukturę podziału treści: chóry mające siedemdziesięcioletnią historię działalności, chóry powstałe po roku 1980, chóry działające w nowo erygowanych parafiach. Ta część pracy ma charakter analizy historycznej. Opisuując działalność poszczególnych chórów Autorka przedstawia krótką charakterystykę parafii, genezę i rozwój działającego w niej chóru, skład osobowy, zasób materiałów archiwalnych, aktywność na polu parafii i poza nią, zarówno w środowisku kościelnym jak i pozakościelnym. Z prezentacji panoramy chórów parafialnych wyłania się pewien obraz związku charakteru działalności chóru z kontekstem kulturowo-społecznym i religijnym. Jak wskazano już wcześniej stanowi to o nowości i oryginalności badań Doktorantki.

Rozdziały od piątego do dziewiątego noszą charakter opracowania historyczno-teologicznego. Pierwszy z nich opisuje związek wydarzenia wizyty św. Jana Pawła II w Olsztynie na działalność chórów parafialnych. To bardzo znaczące w historii Kościoła w Olsztynie wydarzenie wpłynęło również na parafialne chóry, szczególnie na te, które wzięły udział w liturgii podczas tej wizyty. Na tle organizacji i przebiegu tego wydarzenia Doktorantka przedstawia z jednej strony rozmiar zaangażowania chórów oraz innych instytucji muzycznych, ich współpracę, rozwój repertuaru, a z drugiej eklezjalny i duszpasterski wymiar tych inicjatyw. Wpisuje się on w szeroko rozumianą promocję kościelnego laikatatu. Kolejne rozdziały koncentrują się na analizie śpiewów chóralnych wykonywanych przez olsztyńskie chóry parafialne w perspektywie liturgicznej i muzykologicznej. W zbiorach archiwalnych chórów można znaleźć bardzo wiele różnorodnych kompozycji, które wskazują na to, iż ich działalność łączyła w sobie wymiar muzyczny z wymiarem religijnym, zwłaszcza liturgicznym. Autorka dysertacji prezentuje je

i omawia w kolejnych rozdziałach pracy, które zostały poświęcone: śpiewom chóralnym inspirowanym misterium mszy świętej, wielogłosowym opracowaniom pieśni w układzie roku kościelnego, śpiewom maryjnym i o świętych Pańskich.

Praca pod względem merytorycznym stanowi poprawną prezentację problematyki, która została zawarta w przedstawionej przez Autorkę koncepcji badań. Jej treść zgodna jest z tematem określonym w tytule pracy. Problem badawczy jest aktualny i ma duże znaczenie zarówno dla teorii, jak i praktyki pastoralnej misji Kościoła we współczesnym świecie w obszarze duszpasterstwa liturgicznego i muzyki kościelnej. Doktorantka podjęła niewątpliwie pionierskie badania, które przyczyniły się do poszerzenia stanu wiedzy oraz lepszego zrozumienia fenomenów opisywanych i analizowanych w pracy. Dotyczą one działalności chórów kościelnych w Olsztynie w kontekście różnorodnych uwarunkowań politycznych, kulturowo-społecznych i kościelno-religijnych. Autorka bardzo dobrze uchwyciła i opisała zależności pomiędzy różnymi faktorem życia politycznego, społecznego i religijno-kościelnego. Ukazanie charakteru działalności parafialnych chórów na tle szerokiego kontekstu kształtowania się powojennej społeczności Olsztyna oraz w kontekście kościelnych reform liturgicznych, zwłaszcza II Soboru Watykańskiego to dodatkowy walor przedstawionego tutaj opracowania oraz przyczynek do uznania jego za oryginalne.

Wskazując na powyższe niewątpliwie zalety pracy doktorskiej mgr Zofii Szon należy zauważyć także pewne jej merytoryczne niedoskonałości. Pierwsza to pojawiające się w pracy opisy kronikarskie, które nie mają nic wspólnego z analizowaną problematyką. Dla przykładu: opis trasy procesji z relikwiami św. Wojciecha z podaniem godziny mszy świętej, trasy z ulicami i numerami budynków (s. 43-44); zbyt emocjonalny opis spotkań z Janem Pawłem II (s. 194-195); podawanie oczywistych faktów, np. że po liturgii słowa papież wygłosił homilię, a później była modlitwa powszechna (s. 199-200) czy czasu przejazdu z lotniska do seminarium duchownego (s. 194). Podane tutaj przykłady wskazują na przechodzenie w niektórych miejscach pracy od analizy naukowej do opisu kronikarskiego, emocjonalnego i nic nie wnoszącego do kwestii merytorycznych rozprawy. Autorka wymienia w pracy parafie, w których nie ma chórów. Przyczyny takiego stanu rzeczy wyjaśnia w jednym zdaniu, które jest bardzo pobieżną oceną współczesnych młodych parafian olsztyńskich. Sformułowanie takiej tezy wymagałoby potwierdzenia jej badaniami czy literaturą przedmiotu. Niezrozumiałe jest podsumowanie pierwszego rozdziału pracy, który dotyczy uwarunkowań politycznych, społecznych i religijnych powstawania i działalności chórów (s. 50-53). Tylko nieznaczną część tego podsumowania dotyczy problematyki rozdziału, a pozostała zawiera wymienienie parafii, gdzie działają lub nie działają chóry oraz śpiewników, z których korzystano w liturgii. Te kwestie oderwane są od tematyki pierwszego rozdziału.

Konkludując: przedstawiona do recenzji rozprawa doktorska mgr Zofii Szon jest od strony merytorycznej poprawnym opracowaniem zagadnienia badawczego, stanowiącego główny problem pracy. Przedmiotem rozprawy doktorskiej stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego, którym jest analiza działalności kościelnych chórów parafialnych w Olsztynie w kontekście przemian kulturowo-społecznych i kościelno-religijnych w latach 1945-2018. Dysertacja spełnia kryteria naukowego opracowania problemu badawczego i może

inspirować do podjęcia dalszych badań w tym zakresie, zwłaszcza do pogłębionej analizy teologiczno-pastoralnej zebranego i opisanego materiału źródłowego. Dysertacja wskazuje na posiadanie przez Doktorantkę ogólnej wiedzy teoretycznej z zakresu historii i teologii praktycznej (liturgiki). Poświadcza też opanowanie w dobrym stopniu umiejętności samodzielnego prowadzenia badań naukowych.

Aspekty formalne i językowe rozprawy doktorskiej

Całość pracy Autorka podzieliła na dziewięć rozdziałów. Struktura podziału nie jest symetryczna, ale można ją uzasadnić zakresem zagadnień podejmowanych w poszczególnych rozdziałach. Niemniej niektóre, krótsze kwestie, niekoniecznie muszą tworzyć oddzielne rozdziały, jak rozdział ósmy i dziewiąty. Nie można też zgodzić się z twierdzeniem Autorki, iż te rozdziały stanowią „dziewięć etapów badawczych” (s. 21). Większość z nich zawiera bowiem rezultaty etapu badawczego, jakim jest gromadzenie i uporządkowanie materiałów źródłowych.

Autorka dysertacji określa swoje badania jako studium historyczno-teologiczne. Wskazując jednak na metodologię badań, zasadniczo pomija metody teologiczne. Stwierdza wprawdzie, że badania wymagają „komplementarnego zastosowania metod adekwatnych dla badań jakościowych i ilościowych w dyscyplinach nauk: historycznych, muzykologicznych i teologicznych”, to jednak zwłaszcza w odniesieniu do nauk teologicznych strona metodologiczna jest bardzo nieczytelna. Trudno uznać wskazane przez Autorkę uporządkowanie zasobów archiwalnych wg cyklu roku liturgicznego, czy Misteriów chrześcijańskiej wiary za przebadanie ich pod kątem teologicznym (por. s. 405). W pracy pojawiają się wprawdzie pewne elementy analizy teologiczno-pastoralnej, co już zauważono wcześniej, ale nie ma w niej wyraźnego opisu tej metodologii i nie znajduje on odzwierciedlenia w strukturze pracy.

Język i styl pracy odpowiadają jej charakterowi. Niekiedy jednak Autorka posługuje się językiem potocznym, kronikarskim, emocjonalnym, popularnonaukowym. Używana w pracy terminologia stosowana jest poprawnie. Autorka stara się definiować pojęcia, które stosuje lub odwoływać się do istniejących definicji. Od strony redakcyjnej i korektorskiej praca jest mało staranna. W otrzymanym do recenzji egzemplarzu pojawia się bez żadnego uzasadnienia pogrubiona czcionka i pozostawione zostały uwagi korektorskie. W spisie treści rozdziały oznaczone są cyframi arabskimi, w pracy rzymskimi. Zastrzeżenia te nie kwestionują jednak znajomości i opanowania przez Autorkę w stopniu dostatecznym techniki pisania prac naukowych oraz umiejętności posługiwania się językiem naukowym. Są raczej dowodem braku staranności i dobrej korekty redakcyjnej.

Autorka używa w pracy bardzo wiele skrótów, co jest uzasadnione źródłowym charakterem pracy. Wykazy skrótów zostały zawarte w trzech miejscach: na początku pracy w części wykaz skrótów, przy zapisach w bibliografii oraz na końcu pracy jako aneks z wykazem skrótów autorów muzyki, tekstów i opracowań. Niektóre są też umieszczane w przypisach. Sprawia to niewątpliwie czytelnikowi pewną trudność w zorientowaniu się, gdzie można znaleźć znaczenie danego skrótu. Wymagałoby to wprowadzenia wyjaśnień i uzasadnienia zastosowania różnych wykazów skrótów.

Przypisy i odwołania są stosowane w pracy poprawnie. Autorka dysertacji wskazuje w nich nie tylko na przytaczane źródła czy publikacje, ale stosuje je także w celu przekazania dodatkowych, uzupełniających i poszerzających informacji. Niekiedy pojawiają się w przypisach drobne niekonsekwencje, raczej błędy redakcyjne niż formalne.

Bibliografia jest bardzo obszerna. Została zebrana w sposób rzetelny i bardzo wnikliwy. Niewątpliwie należy podkreślić wyjątkowy wkład pracy Autorki w zebranie często trudno dostępnego materiału badawczego. Stąd należy stwierdzić, że źródła pracy zostały dobrane w sposób nie tylko właściwy, ale bardzo rzetelny i staranny. Ich wykorzystanie w pracy jest poprawne. Bibliografię Autorka dzieli na: źródła, do których zalicza dokumenty Urzędu Nauczycielskiego Kościoła i księgi liturgiczne oraz źródła archiwalne, zasoby nutowe rzymskokatolickich chórów parafialnych w Olsztynie (wśród których znajdują się też pozycje netograficzne), drukowane śpiewniki i zbiory pieśni nabożnych; opracowania; opracowania uzupełniające; słowniki, encyklopedie, leksykony, gazetki parafialne; materiały internetowe (w tym informacje otrzymane drogą mailową). Podział bibliografii jest poprawny. Zastrzeżenia budzi umieszczenie komunikatów Episkopatu Polski, artykułu czy litów biskupa w dokumentach UNK oraz połączenie tak zróżnicowanych publikacji jak: słowniki i encyklopedie z gazetkami parafialnymi.

Konkludując: rozprawa doktorska mgr Zofii Szon jest od strony formalnej poprawnym naukowo przedstawieniem zagadnienia stanowiącego problem badawczy dysertacji, spełniającym kryteria stosowane przy przygotowywaniu, przeprowadzaniu i publikowaniu tego rodzaju badań naukowych. Niemniej aktualnymi pozostają uwagi dotyczące nie do końca jasnej metodologii badań w części określonej przez Autorkę jako teologiczna.

Wniosek końcowy

Przedstawioną do recenzji dysertację mgr lic. teol. Zofii Szon: *Działalność i repertuar rzymskokatolickich chórów parafialnych w Olsztynie w cyklu roku kościelnego w latach 1945-2018. Studium historyczno-teologiczne* napisaną pod kierunkiem ks. dra hab. Sławomira Ropiaka, prof. UWM oceniam pozytywnie. Stwierdzam, że rozprawa stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego i spełnia wszystkie wymagania stawiane pracom doktorskim określone w Ustawie z dnia 20 lipca 2018 r. *Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce* z późn. zm. (Dz.U. z 2022 r. poz. 574). Wobec powyższego przedkładam Radzie Naukowej Dyscypliny nauki teologiczne Uniwersytetu Warmińsko – Mazurskiego w Olsztynie wniosek o dopuszczenie mgr Zofii Szon do dalszych etapów postępowania o nadanie stopnia doktora.

.....
ks. dr hab. Mieczysław Polak, prof. UAM

Poznań, dnia 10 lutego 2023 r.